

Namazın Terki Nedeniyle Çocuğun Dövülmesini İfade Eden Rivayetin Farklı Yorumlanması

Tahsin KAZAN^a

Öz: Kavramlar, gönülde var olan manayı hedef kitleye aktarmak için birer araçtır. Metne dökülmüş maksadın iyi anlaşılması için metnin, yalın ve sade olması gerekir. Elbette metnin doğru anlaşılması için bu husus, tek başına yeterli değildir. Buradan hareketle metnin doğru anlaşılması için muhatabın da ciddi manada çaba sarf etmesi gerekir hususu, bir diğer önemli koşuldur. Bu husus, sözün kaynağı, sözlerini yeni bir düşünce ve yaşamı inşâ etmek gibi bir sâik ile söylemiş ise onun hayata bakış açısını ve sîretini de nazar-ı itibara almak gerekir. Ülkemizde kutsal metinlerin doğru anlaşılması için tartışmaların yapıldığı görülmektedir. Hadis metinlerinde tartışmalar daha çok onların sıhhati ve bağlayıcılığı üzerinde odaklanmaktadır. Tartışılan hadislerden biri de namaz kılmayan çocukların darb edilmesini ifade eden hadistir. Bu makalede hadisin isnâd ve metin açısından sıhhati detaylı olarak ele alınmayacak daha çok tartışmaların odak noktasını oluşturan darb maddesinin hangi anlamlarda kullanılmış olma ihtimali üzerinde durulacaktır. Bu çalışmada temel referansımız; Kur'an, Sünnet ve lügat kitapları olacaktır. Ayrıca bu çalışmayı, hadislerin doğru anlaşılması ve nihayetinde sahih din bilgisine sahip olunması için farklı bir okuma denemesi olarak da değerlendirmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Namaz, Çocuk, Darb.

^a Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü.

Interpreting the Narrative that expresses Meaning of the Beating of a Child for Abandoning Prayer

Tahsin KAZAN

Abstract: Concepts are tools to transfer the meaning that exists in the hearts to the target audience. The text should be simple and pure to understand the purpose of the text. Of course, this is not enough for the correct understanding of the text. From this point of view, it is another important condition that the interlocutor must also make serious efforts to understand the text correctly. If the source of the word has been said to construct a new idea and life, then its point of view and attitude to life should also be taken into consideration. In our country, it is seen that debates have been made for the proper understanding of the sacred texts. The controversy in the hadith texts, which is the subject matter, is mostly on the source and bindingness of the hadiths. One of the hadiths discussed is the hadith that refers to the beating of children who do not pray. In this article the source of the hadith in terms of imputation and text will not be discussed in details, it will be tried to examine in what sense the beating subject could be used which is the focal point of the discussions. Our main references in this study are; Qur'an, Sunnah and word books. It is also possible to evaluate this study as a different reading attempt in order to have a good understanding of the hadiths and, ultimately, to have a precise knowledge of religion.

Key Words: Hadith, Prayer, Child, Beating

Giriş

Müslümanların zihin dünyasını inşa eden Kur'an ve Sünnettir. Bu inşa sadece teori ile sınırlı kalmamış aynı zamanda pratik hayatta da ciddi manada karşılık bulmuştur. Düşüncelerin olgunlaşmasında Kur'an'dan daha çok Sünnet kendine alan bulmuştur. Zira Kur'an'ın pratik yönünü ortaya koyan ve aynı zamanda yaşayan Kur'an olarak kabul gören Hz. Peygamber ve onun yaşantısı Müslümanlar için dinin yaşa

nırlılığında önemli bir kıstas olmuştur. Söz ile verilmek istenen mesajın muhatap tarafından her zaman doğru anlaşıldığı söylenemez. Günümüzde bile sözün yanlış anlaşıldığı veya farklı bir noktaya çekildiği dillendirilmektedir.

Hiz. Aişe'nin (ö. 58) sahabeye yönelttiği tenkitlere bakıldığında hadis aktaran hiçbir sahabenin yalanla itham edilmediği hele hadis uydurmakla hiç birinin suçlanmadığı bilakis suçlamalar hadisi yanlış anlama veya eksik işitme şeklinde olmuştur.¹ Hiz. Aişe'nin tashih ve düzeltmelerini "doğru anlama" açısından önemli bilgiler olarak değerlendirmek gerekir. Hiz. Peygamber'in nübüvvet kimliği ile söylediği her sözün hedef kitle için bağlayıcı olması doğru anlaşılmasının zorunluluk derecesini gözler önüne sermektedir. Hiz. Peygamber'in gerek sözleri, davranış ve takrirlerin sahih bir kanalla sonraki kuşaklara aktarılmasının önemi kadar doğru anlaşılması için de muhaddisler çaba göstermişlerdir. Nitekim fıkhı'l-hadis ve garibu'l-hadis ilimleri bu çabanın neticeleridir. Ancak geçmişte ortaya konulan tüm bu çabalara rağmen, kimi hadislerin nasıl anlaşılması gerektiği şeklinde-

¹ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Abdullâh b. Behâdır Zerkeşî, *el-İcâbe limâ istedreket Âişe ale's-sahâbe*, thk. Rif'at Fevzî Abdulmuttalib, Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1421/2001, 60.

ki sorulara günümüzde de cevaplar aranması bir problem olarak görülmemeli, bilakis sahip olunan imkanlar doğrultusunda çözümler üretilmelidir.

Hadis metinlerinin doğru anlaşılmasının önünde bazı engeller vardır. Bu engellerin başında metnin küçük parçacıklara bölünmesi gelmektedir. Bu işleme usûlde taktî' denilmektedir. Yani parçacı yaklaşım diyebileceğimiz metotların tercih edilmesi farklı anlamları doğurmaktadır. Bir diğer önemli sebep ise kelimededen anlaşılan ilk anlamın esas alınmasıdır. Algılar da metnin anlaşılmasında belirleyici bir unsur olarak karşımızda durmaktadır. Nitekim C. Condon bu konuda şunları söylemektedir: "Aldığımız eğitim, sahip olduğumuz değerler, hedeflerimizin sonucu optik yanılısamadır. Bir olaya nasıl baktığımız ve kimin baktığı da anlaşılmasında esas belirleyicidir. Algı, karşılaştırılabilir söz mesafesindeki herkes için tabii ve aynı olmayan aktif bir süreçtir."² Bu çalışmada üzerinde durduğumuz anlam genişlemesi-daralması gibi hususlar da metnin anlaşılmasında önemli etkenler olmasıdır. Özafşar şöyle der: "Diğer bir önemli husus da zaman içerisinde kelimelerin kazandıkları yeni anlamları esas kabul ederek, çok önceleri söylenmiş bir sözü anlamlandırma alışkanlıklarının var olduğudur."³

Bu tür faktörler metnin yanlış anlaşılmasına sebep olduğundan sahip olunan anlayışlar çerçevesinde ya metnin reddine ya da zorlama tevellere neden olmaktadır. Muhammed Gazâlî'nin yerinde tespiti ile "İslâm ümmeti, tarih boyunca hadis ve sünneti yanlış anlamaktan çektiğini, uydurulan binlerce hadisten çekmemiştir."⁴

² Condon, Jhon C., *Kelimelerin Büyülü Dünyası*, çev. Murat Çiftkaya, İstanbul: İnsan Yay., 1995, 30.

³ Mehmet Emin Özafşar, *Hadisi Yeniden Düşünmek*, Ankara: Otto Yay., 2017, 330.

⁴ Muhammed Gazâlî, *es-Sünnetü'n-nebeviyye beyne ehli'l-fıkıh ve ehli'l-hadis*, Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Misrî, 1989, 47.

Çalışmamızda ele alacağımız hadisin çocukların eğitiminde kullanılan bir argüman olması, doğru anlaşılması için gayret sarf etmeyi gerektirir. Elbette söz sahibinin muhatapların nezdindeki konumu sözün tesiri açısından önem arz eder. Buradan hareketle her şeyden önce değişim ve dönüşümü sağlamak isteyen bir muallimin -Hz. Peygamber kendini muallim olarak nitelendirmektedir-⁵ söylediği sözün gücüne ve sahihliğine inanmalıdır.

Ele alacağımız hadiste ilk bakışta üç tane mesaj öne çıkmaktadır. Bunlar; namazın tavsiyesi, kılmayan çocuğun darb edilmesi ve yataklarının ayırt edilmesidir. Mezkûr hadis ile ilgili üç tane makalenin yazıldığını tespit ettik. Birinci makale Mustafa Ertürk'e aittir. "Çocuğun Dînî Eğitiminde Kullanılan Bir Hadîs Ve Tahlîli" adlı çalışmadır. Ertürk, Söz konusu makalede klasik kaynaklarda bu hadisin sıhhatine dair tartışmanın yapılmadığını iddia etmektedir. Hadisin müstakil olarak değerlendirilmediği bir vakıadır. Ancak hadisin râvileri ile ilgili yapılan genel değerlendirmelere bakıldığında bu rivayetin geldiği tariklerde yer alan râvilerin kahir ekseriyetinin zayıf râviler olduğu müşahade edilecektir. Çağdaş muhaddislerden el-İdlibî, mezkûr rivayeti ele aldığı müstakil bir çalışmada hadisin zayıflığına hükmetmiştir.⁶

Bir diğer çalışma Ahmet Tahir Dayhan'a aittir. "Çocuğun Namaz Eğitimi İle İlgili Bir Hadis Tahlîlinin Tahlîli" başlığını taşıyan bu makale, Mustafa Ertürk'ün adı geçen çalışmasına bir reddiyedir. Yazarın, teknik açıdan hadisin sahih olduğunu kendi lehine deliller ortaya koymak suretiyle ispat

⁵ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshâk İsbahânî, *el-Musnedu'l-müstahrec alâ sahihi'l-imâm Müslim*, thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail eş-Şâfiî, Beyrut: Daru'l-Kütüb'l-İlmiyye, 1417/1996, 4: 164, Hadis No: 3491.

⁶ Selahaddîn İdlibî, Hadisu murû sibyanekum bi's-salât izâ beleğû seb'an ve'd-ribuhûm aleyhâ aşren, <http://idlibi.net/salat7/>, 25.09.2018, 3.

etmeye çalışır. Dahyan, Ertürk'e bazı suçlamaları da yönelterek ağır ithamlarda bulunmaktadır.⁷ Yazar, Ertürk'ün yaptığı eleştirileri etkisiz kılmak için makalenin girişinde genel anlamda günümüzde kimi rivayetlere yöneltilen tenkidlerin kaynağını haricî olarak görmesi ayrıca konjektürel sürece bağlaması ve bu tür eleştirileri modern söylemin ürünü olarak telakki etmesi ön yargının neticesi olarak görmek gerekir. Dahyan, Mustafa Ertürk'ün çelişkilerine dikkat çekerken kendisi de benzer çelişkilerden kurtulamamıştır. O, Ertürk'ün düştüğü çelişkiler ile ilgili şunları yazmaktadır: "Yazar (Mustafa Ertürk), hadisin nebevî sünnete uygunluğunu ele aldığı bölümde, kaynaklarda çocuğun namaz kılmaması halinde darb edilmesi emir veya tavsiye eden "ikinci bir rivayetin" ve namaz dışında çocuğun dövülebileceğini emreden "sahih" bir hadisin bulunmamasını öne sürerek; "dolayısıyla böyle bir rivayetin şâzlığı ortaya çıkmaktadır" der. Oysa bu ifadesiyle, "şâz hadis" in tanım ve tarifine uymayan bir yorumda bulunduğu açıktır. Üstelik aynı sayfanın 93 no'lu dipnotta zikredilen ve bir adamın, uhdesindeki yetimi kendi çocuğunu dövdüğü kadar dövebilmesine izin veren hadis, zayıf da olsa yazarın görüşü aleyhine delil teşkil etmektedir."⁸

---

⁷ Ahmet Tahir Dahyan, Çocuğun Namaz Eğitimi İle İlgili Bir Hadis Tahlilinin Tahlili, *Marife Dergisi*, Yıl 3, Sayı 2, Güz 2003, 48.

⁸ Dahyan, Çocuğun Namaz Eğitimi İle İlgili Bir Hadis Tahlilinin Tahlili, 48.

Yazar, sosyal olguların değişkenliğinden söz ederken bunları esas alıp hadislerin değerlendirilmesinin yanlışlığına dikkat çekmekte fakat kendisi aynı hatayı sürdürmekte bir hadisin sıhhatine Amerika'nın bazı eyaletlerindeki okullarda, öğrencilerin görebileceği bir yerde sopa ve cetvel bulundurma geleneğinin devam etmesini "Ehl-i beytinden edep için sopayı refetme" rivâyetine delil göstermesi ilginçtir.⁹ Çalışmada amaç iki makalenin karşılaştırması olmaması sebebiyle çalışmamızın amacına odaklanmamız daha uygun olacaktır. Hadis hakkında verilen zayıflık hükmünü göz önünde bulundurarak hadisi farklı okuma ve anlamlandırma çabası içinde olacağız. Önce hadisin isnadı üzerinde detaya inmeden kısa bilgiler verip bir değerlendirme yaptıktan sonra farklı anlamlandırma imkânının olup olmadığını araştırmaya çalışacağız.

1. İsnad Açısından Hadisin Değerlendirilmesi

Hadisin metnini verdikten sonra isnadına geçeceğiz.

مررو أولاكم بالصلاة وهم أبناء سبع سنين واضربوهم عليها وهم أبناء عشر وفرقوا بينهم في المضاجع "Çocuklarınız yedi yaşına girince onlara namazı emrediniz. On yaşına girince namazı (terk ettiğinde) çocuğunuzu darb ediniz ve yataklarını ayırınız"¹⁰ Bu hadisin geldiği tüm isnad zincirlerini rivayetin müntehası açısından kısa bir değerlendirmeye tabi tutacağız.

Bu hadis, Abdullah b. Amr, Sebre b. Ma'bed, Ebû Hureyre ve Enes b. Malik'ten rivayet edilmiştir.

a. Abdullah b. Amr b. Âs Tariki

⁹ Dahyan, Çocuğun Namaz Eğitimi İle İlgili Bir Hadis Tahlilinin Tahlili, 54.

¹⁰ Süleyman b. el-Aş'as es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvud, *Sünen-i Ebî Dâvud*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, ts. Kitabu's-salât, Bâb metâ yu'meru el-gulam bi's-salât, 26, Hadis No: 495.

Mezkûr haberi, Abdullah b. Amr'dan Ahmed b. Hanbel (ö. 241),¹¹ İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849),¹² Buhârî (ö. 256/) *Tarihu'l-kebir*'de,¹³ Ebû Dâvûd, (ö. 275)¹⁴ İbn Ebi'd-Dünya'nın (ö. 281) *en-Nafaka ale'l-İyâl*'da¹⁵, el-Harâitî'nin (ö. 327) *fi Mekârimü'l-ahlâk*'ta¹⁶, ed-Dârekutnî, (ö. 385)¹⁷ Hâkim, (ö. 405)¹⁸ Beyhakî, (ö. 458)¹⁹ Hatîb el-Bağdâdî'nin (ö. 463/1071) *fi Târîh Bağdâd*'da bazı tariklerinde Vakî'>Sevvâr Ebû Hamza>Amr b. Şuayb> babası> dedesi vasıtasıyla aktardığı habere göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Çocuklarınız yedi yaşına girince onlara namazı emrediniz. On yaşına girince namazı (terk ettiğinde) çocuğunuzu darb ediniz ve yataklarını ayırınız."²⁰ Amr b. Şuayb'ın dedesi Abdullah b. Amr b. Âs'dır. İbn Maîn, Sevvâr b. Davûd'u sika olarak nitelendirirken

¹¹ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Musnedü'l-İmâm Ahmed*, thk. Şuayb el-Arnâvût ve Âdil Mürşid, Beyrut: Muessesetü'r-Risâle, 1421/2001, 11: 284.

¹² Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, thk. Kemalüddin Yusuf el-Hût, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409, 1: 304, Hadis No: 3482.

¹³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğîre Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, Yayına Haz. Muhammed b. Abdülkerim, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1420/1999, 1106, Hadis No: 675.

¹⁴ Ebû Dâvud, Sünen-i Ebî Dâvud, Kitabu'l-Libâs, 35, Hadis No: 4114.

¹⁵ Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ubeyd b. Süfyân b. Kays el-Bağdâdî İbn Ebi'd-Dünyâ, *en-Nafaka ale'l-iyâl*, thk. Necmüddin Abdurrahman Half, Suudi Arabistan: Dâru İbni'l-Kayyim, 1410/1990, 1: 467.

¹⁶ Ebû Bekr Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed b. Sahl b. Şâkir Harâitî, *Mekârimü'l-Ahlâk ve Meâlîhâ ve Mahmudu Tarâikihâ*, thk. Eymen Abdülcebbâr, Kahire: Dâru'l-Âfâki'l-Arabiyye, 1419/1999, 155.

¹⁷ Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed b. Mehdî b. Mesud b. Nu'mân b. Dînâr ed-Dârekutnî, *Sünenü'd-Dârekutnî*, thk. Şuayb el-Arnâvût vd., Beyrut: Muessesetü'r-Risâle, 1424/2004, 1: 430, Hadis No: 887.

¹⁸ Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullâh b. Muhammed b. Hamdeveyh b. Nuaym b. Hakem Hâkim, *el-Mustedrek ale's-sahîheyn*, thk. Mustafa Abdülkadir 'Atâ, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1990, 1: 311, Hadis No: 708.

¹⁹ Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa el-Husrevçirdî Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübra*, thk. Muhammed Abdülkadir 'Atâ, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003, 2: 323, Hadis No: 3233.

²⁰ Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit b. Ahmed b. Mehdî el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1422, 2002, 3: 88.

Ahmed b. Hanbel ise onu lâ be'se bih /rivayetinin alınmasında bir sakınca yoktur şeklinde tavsif etmektedir.²¹ İbn Hibbân'nun (ö. 354) değerlendirmesi aynı olmakla birlikte şu farklı açıklamayı içermektedir: "Hata yapa bilir."²² İbn Hibbân bir başka eserinde ise şunları yazmaktadır: "Sevvâr b. Dâvud el-Müzenî'nin Amr b. Şuayb'ten rivayeti vardır. Ancak rivayetin az olmasına rağmen ondan rivayet eden râvilerin rivayetine benzemeyen rivayetler mevcuttur"²³

İbn Şahin, mezkûr râvî hakkında (ö. 358/996) "ondan Vakî rivayet etmiştir. Ancak o, ليس بشئى / Hadis ilminde bir değeri yoktur"²⁴ değerlendirmesinde bulunmuştur. Ukaylî, (ö. 322) bu râvinin iki hadisini eserine almış, biri de bu hadistir. Mütâbi yoktur. Amr b. Şuayb'ten gelen bu rivayet, hiçbir vecih ile sabit olmamıştır²⁵ demek suretiyle ele alınan bu hadisin zayıflığına işaret etmiştir. Dârekutnî, mezkûr râvî için şu değerlendirmeyi uygun görmektedir: " لا يتابع علي احاديثه فيعتبر به /Mütâbi bulunmadığı için hadislerine itibar edilmez."²⁶ Dârekutnî'nin yapmış olduğu bu değerlendirmeyi şu şekilde okumak da mümkündür. İkinci cümledeki fiilin son hareketi fethalı okunur fiilin başında yer alan "fâ" harfi sebebiyet için olursa "Mütâbii bulunmadığından hadislerine itibar

²¹ Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris b. Münzir er-Râzî İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, Beyrut: Dâru İhyâu't-Türâsî'l-Arabî, 1271/1952, 4: 272.

²² Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Hibbân b. Muâz b. Ma'bed et-Temîmî İbn Hibbân, *es-Sikât*, nşr: Dâireti'l-Meârifî'l-Osmaniyye, Hindistan, 1393, 1973, 6: 422,

²³ İbn Hibbân, *Ta'likâtü'd-Dârekutnî ale'l-mecrûhîn*, thk. Halil b. Muhammed el-Arabî, Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, 1414/1994, 94.

²⁴ Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osman b. Ahmed b. Muhammed b. Eyyûb b. Ezdâd el-Bağdâdî İbn Şâhin, *Târîhu esmâi'd-du'âfâ' ve'l-kâzibîn*, thk. Abdürrahîm Muhammed Ahmed el-Kaşkarî, Medine-i Münevvere: 1409/1989, 104.

²⁵ Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Musa b. Hammâd Ukaylî, *ed-Du'afâu'l-kebir*, thk. Abdulmu'tî Emin Kal'acî, Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, 1404/1984, 2: 167

²⁶ Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Galib Burkânî, *Suâlâtü'l-Burkânî li'd-Dârekutnî fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, thk. Mecdî es-Seyyid İbrahim, Kahire: Mektebetü'l-Kur'an, 1404, 35.

edilmez" manası ortaya çıkar. Ancak fiilin son harekesi merfû' lâ nefy için olduğunda fa müstenifeye işaret eden edat olacağından cümle müspet olur. Bu durumda ikinci cümle müstakil olur bu takdirde hadislerine itibâr edileceği anlamı çıkar.

İbn Adî, (ö. 365/976) bu rivayeti Halîl b. Mure>Leys b. Ebî Süleym>Amr b. Şuayb kanalıyla aktarmıştır. Bu isnatta yer alan râviler değerlendirildiğinde Halîl b. Mure Basralı olup Rakka'da yaşamış zayıf bir râvidir.²⁷ İbn Hacer, (ö. 852) Leys b. Ebî Süleym (ö. 148) hakkında "Sadûktur. Ancak ömrün sonunda ihtilât etmiş rivayet etmiş olduğu hadisleri ihtilâtan önce mi sonra mı yaptığı temyiz edilmediğinden rivayetleri metruktür" demektedir.²⁸ Bu nedenle bu tarikin zayıf olduğu ortaya çıktı.

b. Sabre b. Ma'bed el-Cüheynî Tariki

Sabre b. Ma'bed el-Cüheynî tariki ile gelen rivayeti, İbn Ebî Şeybe, İbn Hanbel, (ö. 241/855) Dârimî, Tirmizî, İbn Hüzeyme, İbn Ebî Heysem, İbnu'l-Carûd, İbnu'l-Münzir, Tahâvî, Taberânî,

Dârekutnî, Bağavî, Hâkim başta olmak üzere birçok muhaddis eserlerinde yer vermişler. Yahya b. Maîn'e Abdülmelek b. Rabî b. Sabre'nin babası ve dedesi tariki ile aktardığı hadisler sorulunca hepsinin zayıf olduğu şeklinde genel bir cevap vermiştir.²⁹ Hasan b. Kattân ise mezkûr râvî hakkında

²⁷ Ebû Ahmed b. Abdullah b. Muhammed b. Mübârek b. Kattân İbn Adî, *el-Kâmil fi du'afâi'r-ricâl*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Beyrut: el-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997, 3: 507.

²⁸ Ebu'l-Fadl Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-tehzîb*, Hindistan: Dâireti'l-Meârifî'n-Nizâmîyye, 1326, 4: 267-268.

²⁹ Ebu'l-Kasım Ali b. Hasan b. Hibetullah İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, thk. Amr b. Garâme el-Ömerî, Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1415/1995, 18: 73.

adaletinin sabit olmadığını ifade etmiştir.³⁰ Binaen aleyh mezkûr rivayetin isnad açısından zayıflığı bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Elbette bu hadis hakkında yapılan tüm değerlendirmelerin rivayetin zayıflığına yönelik olmadığını belirtmemizde fayda vardır. Tirmizî, bu hadisin hasen olduğuna hükmetmiştir. *Sünen* adlı eserinin bazı baskılarında hadisin hasen ve sahihliğine hükmettiğini görmekteyiz.³¹ Ancak Tirmizî'nin bu hükmüne itimâd etmemiz doğru olmadığı kanaatindeyiz. Zira o, tashih ve tad'îf konusunda mütesâhil kabul edilmektedir.³²

c. Ebû Hureyre Tariki

Bu isnâdla gelen mezkûr rivayeti; İbn Ebî'd-Dünyâ, (ö. 281)³³ Bezzâr (ö. 292)³⁴ ve Heysemî; (ö. 807)³⁵ Muhammed b. Rabî' > Muhammed b. Hasan el-Avfî > Muhammed b. Abdurrahman tariki ile rivayet etmişlerdir. Ancak bu rivayette مروا yerine علموا ve صبيانكم yerine de اولادكم geçmekte ayrıca önceki riva-

³⁰ Moğultây b. Kılıç, Ebû Abdillâh Alâüddîn Moğultây b. Kılıç b. Abdullah el-Bekcerî el-Hikrî, *İkmâl Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'r-Ricâl*, thk. Ebû Abdurrahman Âdil b. Muhammed ve Ebû Muhammed Usâme b. İbrahim, el-Fârûku'l-Hadîse, 1422/2001, 6: 362.

³¹ Muhammed b. İsa b. Savre b. Musa b. ed-Dahhâk Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd., Mısır: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1395/1975, Ebvâbu's-Salât, 177, Hadis No: 407.

³² Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymâz Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1382/1963, 4: 416.

³³ İbn Ebî'd-Dünyâ, , *en-Nafaka ale'l-iyâl*, 1: 471, Hadis No: 301.

³⁴ Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdulhalik b. Hallâd b. Ubeydullah Bezzâr, *Müsnedü'l-Bezzâr*, thk. Mahfûzurrahman Zeynullah vd., Medine-i Münevvere: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1988, 17: 189, Hadis No: 9823.

³⁵ Heysemî, Nureddîn Ali b. Ebû Bekr b. Süleyman, *Keşfu'l-estâr 'an zevâidi'l-Bezzâr*, thk. Habîburrahman el-A'zamî, Beyrut: Muessesetü'r-Risâle, 1399/ 1979, 1: 173, Hadis No: 342.

yetlerde الصلاة kelimesi cerr harfi olmaksızın yer almışken bu rivayette başında cerr harfi bulunmaktadır. İkinci cümlede ise takdim-te'hir söz konusudur: فاذا بلغوا عشرا فاضربوهم عليها Muhammed b. Rabî', Kûfeli olup sadık ve sika bir râvidir. Ancak "leyyinu'l-hadis" dir.³⁶ Sadık ve sika olan râvinin leyyinü'l-hadis olması bir çelişki gibi görünse de bir tezaadın olmadığı bu ilim dalı ile meşgul olanlarca bilinmektedir. Bir diğer râvî olan Muhammed b. Hasan b. Atiyye Kufeli olup zayıf bir râvidir. Babasından rivayette bulunmaktadır.³⁷

Muhammed b. Abdurrahman'ın Ebû Hureyre'den yaptığı rivayetlerde bu şekilde iki râvî görmekteyiz. Râvilerden biri meçhul diğeri ise Muhammed b. Abdurrahman b. Sevbân'dır. Bu râvî Medineli olup takriben hicrî 95 yılında vefat etmiştir. Muhammed b. Hasan b. Atiyye'nin onunla görüşmesi mümkün görünmediğinden bu isnad da sıhhat vasfını kaybetmiştir. Kaldı ki, bu râvî irsâlda bulunmuştur. Ayrıca Buhârî, bu râviden mervî olan hadislerin sahih olmadığına kâil olmuştur. Bir başka muhaddis olan Ukaylî de "bu bâbtaki rivayetin zayıflığına" hükmetmiştir.³⁸

d. Enes b. Mâlik Tariki

Bu isnadla gelen rivâyeti Dârekutnî, Dâvûd b. el-Muhabber>Abdullah b. Musennâ b. Abdullah b. Enes b. Malik>Semâme b. Abdullah b. Enes>Enes b. Mâlik tariki ile rivayette bulundu. Önceki rivayetlerde evlatlarınız/çocuklarınız yerine gaib zamiri (هم) getirilmiştir. بلغوا

³⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Manî' el-Hâşimî İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ (el-Cüzü'l-Muttemim)*, thk. Muhammed b. Sâmîl es-Selemî, Taif: Mektebetü's-Sıddîk, 1414/1993, 1: 200.

³⁷ Yûsuf b. Abdurrahman b. Yûsuf Cemâlüddîn İbnu'z-Zekî Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmâi'r-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Beyrut: Muessesetü'r-Risâle, 1400/1980, 25: 70.

³⁸ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymâz Zehebî, *Dîvânu'd-du'afâ ve'l-metrûkîn*, thk. Hammâd b. Muhammed el-Ensârî, Mekke: Mektebetü'n-Nahde el-Hadîse, 1387/1967, 361.

سبعا yerine لسبع kullanılmıştır. İkinci cümlede ise on yerine on üç rakamı geçmektedir.³⁹ Şekilsel farklılıkları ifade ettikten sonra bu isnatta yer alan râvileri değerlendirebiliriz. Dâvûd b. el-Muhabber (ö. 206) Basralı olup Bağdat'a yerleşmiştir. Sadûk bir râvîdir. Ancak ömrün sonuna doğru münker ve mevzû türü rivayetlerde bulunmuştur.⁴⁰ Abdullah b. Musennâ b. Abdullah b. Enes b. Mâlik Basralı olup leyyinu'l-hadistir. Amcası Semâme b. Abdullah b. Enes leyyinu'l-hadis olup sadûktur.⁴¹ Tüm bu bilgilerden sonra bu isnadın da zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

Hadisin yer aldığı her dört tarikinde de zayıf râvilerin yer aldığını tespit ettikten sonra hadisin zayıf olduğuna hüküm edebiliriz. İlmi tarafsızlık adına bazı muhaddislerin hadisin sıhhatine hükmettikleri, genel kaniye göre ise hadis hasendir. Bu konuda Mustafa ERTÜRK'ün makalesinde yeterince bilgi olduğundan bu kadarıyla kifayet ederiz.

1. ضرب Kelimesinin Sözlük Anlamı

Bu kelimenin sözlükteki anlamı ve bu anlamın oluşturduğu kavram ve düşüncenin doğru tespit edilmesi gerekmektedir. Zira her dilde olduğu gibi Arapça'da da zaman ilerledikçe kelimelerin temel anlamından bir sapma olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de naşize olan kadına karşı eşine tavsiye edilen yöntemlerden biri olan واضربوهن⁴² ifadesi etrafında yapılan tartışmaların aynı kelime etrafında ceryan etmesi makaleyi daha önemli hale getirmektedir. Buradan hareketle bu kelimenin klasik lügat eserlerinde hangi anlamlarda kullanıldığını

³⁹ Dârekutnî, Sünen, 1: 432, Hadis No: 891.

⁴⁰ Süleyman b. el-Aş'asb. İshâk b. Beşir b. Şedâd b. Amrel-Ezdî, es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Suûlâtu Ebî Ubeyd el-Âcîrî Ebâ Dâvudes-Sicistânî fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, thk. Muhammed Ali Kasım el-Umerî, Medine-i Münevver: 'Îmâdetu'l-Bahsi'l-İlmî, 1403/1983, 232.

⁴¹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 4: 406.

⁴² Nisa, 4/34.

tespit ederek bu anlamlardan hangisinin hadisin verdiği mesajı daha uygun düşeceğini ortaya koymaya çalışacağız.

Müslüman âlimler tarafından kaleme alınan tüm eserlerin; Kur'an ve sünnette yer alan ifadelerin anlaşılmasına yönelik beşeri çabalar olduğu hususunda hiçbir kuşku yoktur. Râgıb el-İsfâhânî (ö. 503), Kur'an-î kavramları açıklamak için yazdığı eserinde ضرب kelimesi için şu açıklamayı yapmaktadır: "Da-ra-be fiili birbirinden farklı birçok anlamda kullanılmıştır. Bu anlamlardan biri; yeryüzünün yağmur ile buluşması ve dirhemın çekiçle dövülmesidir. Yolculukta ayakların yere vurulması da yine aynı anlama matuftur. Dişi devenin erkek deveye çektirilmesi benzetme yoluyla yine aynı anlamdadır. Çadırın vurulması ifadesi de kazıkların çekiçle çakılması manasındadır. Sütün birbirine vurulması da karıştırılması anlamındadır. Darb-ı mesel ise bir şeyin eserinin kendi dışında ortaya çıkmasıdır. Ayrıca bu kelime teşvik anlamında da kullanılmıştır. Bir diğer anlamı ise ızdırâbtır. Zira birçok cihete yapılan yolculuğun çokluğundan kinayedir."⁴³

Da-ra-be kelimesine baktığımızda birçok anlamı karşılamak için kullanıldığını görmekteyiz. Da-ra-be fiilinin kapsadığı tüm anlamların yaptığımız alıntıda yer almadığını görmek de mümkündür. Zira müellif bu eserini, Kur'an'da yer alan kavramları izah etmek için yazdığından olsa ayetlerde yer alan muhtemel manalarla sınırlandırdığı anlaşılmaktadır.

Bir başka dil bilimcisi sözlük kitabında da-ra-be için şu manaları vermiştir: "Kazığı toprakta kalıcı hale getirmek için كضرب الوتد cümlesi kullanılır. Akrebin darbu ise onun ısırması manasındadır. Kalbin darbu kalp atışlarının hızlanmasıdır. Gecenin darbu gecenin uzanmasıdır. Ayrıca gecenin darbu

⁴³ Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. muhammed b. Mufaddel Ragıb el-İsfâhânî, *Mu'cem müfredât el-fâzi'l-Kur'an*, thk. İbrahim Şemsuddîn, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1988, 330.

karanlığın her tarafı kaplamasıdır. Darb bir şeyi talep edip kazanmaktır. Bir şeye yönelmek veya bir şeyi tutmaktır. İ'râz (yüz çevirmek) manasına da gelir.”⁴⁴ Hadisin siyâk ve sibakına baktığımızda yukarıda yer verdiğimiz birçok mananın rivâyet için de uygun olduğunu söylememizde hiçbir beis yoktur. Örneğin hadiste geçen “çocuk on yaşına girdiğinde darb ediniz” cümlesini namazı on yaşına kadar çocuğun zihin dünyasında kalıcı hale getiriniz şeklinde anlamak da mümkündür. Ya da da-ra-be kelimesinin bir diğer anlamı olan kalp atışlarının hızlanması namaz emrinin daha sık yapılması manasına yormak da mümkündür. Zira çocuğun yaşının ilerlemesi, kavramasını ve anlamlandırmasını daha da hızlandırır. Ayrıca darb lafzının bir şeyi talep edip kazanma gibi bir manada, hadisin genel anlamına aykırı düşmemektedir. Zira on yaşına giren bir çocuğun namazı meleke haline getirmesi namazın tavsiyesine daha uygun düşmektedir.

Bir başka dilbilimcisine göre de ضرب kelimesi tek bir asla raci'dir. Bu asıl vurmaktır, diğer manalar ise bu manadan müsteardır.⁴⁵ Buradaki temel hareket noktası cüz-i manaları genel manaların altında tutmak ve tevriyye* sanatını etkin kullanmaktır. Hadiste yer alan bu kavramın edatlarla kullanımına yakından bakmakta fayda vardır. Çünkü edatlar kavrama yeni anlamlar kazandırmaktadır.

⁴⁴ Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükrim İbn Manzûr, *Lisânu'l-arab*, Beyrut: Dâru Sâder, 2005, 9: 29026.

⁴⁵ Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekerriyya İbn Fâris, *Mu'cem mekâyyisu'l-lügat*, thk. Muhammed 'İvaz ve Fatma Muhammed, Beyrut: Dâru İhyâu't-Türasi'l-Arabî, 1422/2001, 589.

* Tevriye: Biri yakın olup sözden ilk anda anlaşılan ve fakat kasedilmeyen, diğeri de uzak olmak üzere iki manası bulunan bir lafzı zikredip bir nükteden dolayı uzak anlamının kasedilmesi. Bkz. Nusrettin Böleli, *Belağat, İfav*, İstanbul: 2011, 459.

2. ضرب Kelimesinin Edatlarla Kullanılması

Edatların cümleye katkısı ve kullanıldığı yerin önemi, alanında yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur. Da-ra-be maddesinin edat olmaksızın kullanılması halinde karşılığı sözlük kitaplardan yaptığımız nakillerle ortaya koymaya çalıştık. Gerek Kur'an'da ve gerekse hadislerde bu kelimenin bazen yalın bazen de edatlarla kullanıldığına şahit olmaktadır.

ضرب maddesinin علي, في, عن, الي, الباء, اللام, الي, الباء, اللام harfleri ile kullanılması durumunda farklı manalar ifade eder. Örneğin ضرب في الارض rızık elde etmek için yola çıkmak anlamında iken ضرب له الارض yerin içinde aramak manasında kullanılmıştır. ضرب فلانا عن فلان alıkoymak manasına gelirken ضرب علي يد فلان onu men etmek ve ona gelen kötülükten şahsı uzak tutmaktır.⁴⁶ Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Burada dikkat edilmesi gereken husus; bir kelimeye verilen anlamın doğru olması için sadece lafzını esas almanın yeterli olmadığı, bilakis cümle içerisindeki sözcüğün konumu, siyak ve sibakin etkisi mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Cürçânî'nin (ö. 471) de belirttiği gibi "Bazı kelimeler sadece lafzın delâleti ile anlaşılır. Bazılarında da maksadın anlaşılması için lafız tek başına yeterli değil, ancak ikinci anlamla maksat anlaşılır."⁴⁷ Hadiste geçen mezkûr kavramının Kur'an'da nasıl kullanıldığını irdelemek gerekir. Zira hadislerin Kur'an'dan bağımsız anlaşılması sağlıklı bir anlama olmadığı ortadadır.

3. ضرب Lafzının Kur'an'daki Kullanımı

Kur'an, mesajlarını hedef kitleye ince bir üslupla aktarmaktadır. Seçtiği kavramlar bir hikmete mebni olduğu hususun-

⁴⁶ Hudâ Muhammed Sâlih, Lafzatu da-ra-be mine'l-İstî' mâli'l-lugavî ila'l-isti' mâli'l-Kur'ânî, *Mecelletu Dirâsât İslâmiyye Muâsire*, Sayı, 6, 3. Yıl, 2012, 455.

⁴⁷ Ebû Bekr Abdulkahir b. Abdurrahman b. Muahmmmed Cürçânî, *Delâilü'l-İ'câz*, thk. Muhammed et-Tenecî, Beyrut: Dâru'l-Kitabî'l-Arabî, 1995, 203.

da hiçbir tereddüt yoktur. Bu kelime ve türevleri, Kur'an'da elli sekiz yerde geçmektedir.⁴⁸ Bu kelime, on beş farklı anlamda kullanılmıştır. Tüm manalara yer vermekten öte hadisin anlaşılmasına yardımcı olacak anlamları ele alacağız.

3.1. Temsil ve İzâh

Kur'an'ı Kerimde da-ra-be kelimesi, en fazla temsil ve izâh manasında kullanılmıştır. Zira bu kelime otuz bir yerde bu anlamda geçmektedir.⁴⁹ Örnek “Allah bir sivrisineği, ondan daha da ötesi bir varlığı örnek olarak vermekten çekinmez. İman edenler onun, Rablerinden (gelen) bir gerçek olduğunu bilirler.” (Bakara/26)⁵⁰

3.2. Yolculuk

Kur'an'da da-ra-be kelimesinin bir diğer anlamı yolculuktur. Allah (c.c.) “Ey iman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınızda...” (Nisa/94) buyurmaktadır. Bu ayette geçen اذا ضربتم في سبيل الله ifadesinden kasıt; seri hareket etmektir. Zira bir insana vurmak isteyen kişi ellerini hızlı kullanır. Binaen aleyh bu cümleden maksat, seri bir şekilde yola çıkmaktır.⁵¹ Bu anlamın en bariz bir şekilde görüldüğü şu ayettir: “(Sadakalar) kendilerini Allah yoluna adayan, yeryüzünde dolaşmaya güç yetiremeyen fakirler içindir.” (Bakara/273)

3.3. Yasaklama Manası

Kur'an'da bu kelimenin kullanıldığı bir diğer anlam, men' manasıdır. Bu mananın bariz olarak görüldüğü yerlerden biri şu ayettir: “فضرينا علي اذانهم /kulaklarının işitmesini engelle-

⁴⁸ Muhammed Fuâd Abdülbakî, *el-Mu'cemü'l-müfrehes li'elfâzi'l-Kur'an'i'l-kerim*, Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1422/2001, 531-532.

⁴⁹ Muhammed Câbir el-Fayyâz, *el-Emsâl fi'l-Kur'an'i'l-kerim*, el-Ma'hadu'l-Alamî li'l-fikri'l-islâmî, Herndon: (Washington) 1401/1981, 317.

⁵⁰ Bkz. İbrahim/25, Kehf/45, İbrahim/25.

⁵¹ Fahreddin Muhammed b. Ömer et-Temîmî Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1421/2000, Cilt 11, 3.

dik.” (Kehf/11) Bu ayette geçen ifadenin Kur’an’ın fesahatinin Araplarca kabul edildiği yerlerden biri olduğu belirtilmiştir.⁵²

3.4. Öldürmek, Ayrılmak ve Kesmek

Bu anlam, üç yerde karşımıza çıkmaktadır. “*Hani Rabbin meleklerle, “Ben sizinle beraberim. İman edenlere sebat verin. Ben kâfirlerin kalplerine korku salacağım. Şimdi vurun boylarının üstüne. Vurun, onların bütün parmaklarına” diye vahiy ediyordu.*” (Enfâl/12) Bu ayeti kerimede *واضربوا/ فاضربوا* emir kalıbı iki yerde geçmektedir. “Boyunlarını vurun” ifadesi öldürmek anlamındadır. İkinci talep cümlesi ise “kesmek” anlamındadır.

3.5. İlzâm ve Israr Etmek

Da-ra-be kelimesinin bu anlamı üzerinde duracağız. Zira bu anlam, rivayet için de uygun düşmektedir. Önce Kur’an’da yer alan bu anlama yer vereceğiz. “... Böylece onlara zillet ve yoksulluk ilzâm edildi” (Bakara/61) Kur’an’ın bir başka ayetinde de aynı anlam ifade edilmiştir. (Âl-i İmrân/112) Râzî, (ö. 604) Yahudilerin bu ayette belirtilen zillet ve meskenete düşâr olmaları ve bu illete ilzâm olmalarının sebebi, ayetlerin inkârına ve peygamberlerin katledilmesine bağlamaktadır.⁵³ Da-ra-be’nin bu anlamı hadisin doğru anlaşılması için göz önünde bulundurulması gerekir kanaatindeyiz. Zira bu mana, İslam’ın evrensel ilkelerine ve Hz. Peygamber’in eğitim metoduna daha uygun düşmektedir.

3.6. Yarmak

Mezkûr kelimenin yukarıdaki manası, Hz. Musa’nın asâsı ile taşa vurması ve taşın yarılması sonucunda suyun çık-

⁵² Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa’lebî Nisâbü’rî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, thk. İbn Âşûr, Beyrut: Dâru İhyâu’t-Türâsi’l-Arabî, 1422/2002, 6: 158.

⁵³ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 8: 162.

ması olayında mülahaza edilmektedir. *“Hani Musa kavmi için su dilemişti. Biz de, “Asanı kayaya vur” demiştik, böylece kayadan on iki pınar fışkırmış, her boy kendi su alacağı pınarı bilmişti. “Allah’ın rızkindan yiyin, için. Yalnız, yeryüzünde bozgunculuk yaparak fesat çıkarmayın” demiştik.”* (Bakara/60) bir başka ayette de *“Biz onları on iki kabile halinde topluluklara ayırdık. Kavmi Musa’dan su istediğinde biz ona, “Asânı taşa vur” diye vahyettik.”* (A’raf/160) her iki ayette geçen اضرب emir kalıbı için inficâr yani yarmak manasını tercih etmemizin temel nedeni; Hz. Musa’nın kavmine su çıkartmak için asâyı taşa vurmuş olması, ardından suyun fışkırması bu ilâhî emrin yerine getirildiğini gösterir. Aksi durumda onun âsî olması gerekirdi. Suyun fışkırması asânın taşa vurulmadan tehakkuk etmesi durumunda da ilâhî emir anlamsız olurdu.

3.7. Örtmek

Da-ra-be fiilinin setr ve örtmek anlamında kullanılması, bilinen anlamlarından biridir. Kur’an-ı Kerim’de *“Mümin kadınlara de ki! Gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Kendiliğinden ortaya çıkan müstesna ziynetlerini izhâr etmesinler ve başörtülerini yakalarının üzerine gelecek şekilde örtsünler.”* (Nur/31) Bu ayette fiili muzâri’ formatında iki kez kullanılmıştır. Birinci yerde emir edâtı olan “lâm” harfinin kullanılması örtünme eyleminin gerçekleşmesini ifade etmek için ikinci yerde ise yine muzâri’ fiili ancak bu kez “nehy edâtı olan lâ” ile kullanılması da fiilin terkiye yönelik bir mesajı içermektedir. Ayrıca muzâri’ fiilin tercih edilmesi ilâhî emrin evrenselliğine de vurgudur. Her iki kalıbın da vurmak manasında olmadığı bilakis örtmek manasına hamletmenin daha doğru olacağına hiçbir kuşku yoktur.

3.8. Yüz çevirmek (i’râz)

Da-ra-be maddesinin bir diğer anlamı da ‘irâzdır. Kur’an’da *“Haddi aşan/azgın bir toplum olmanızdan dolayı sizi uyardıktan*

'irâz edecek miyiz? (Zuhruf/5) bu ayette darb kelimesinden sonra صفحا nin geçmesi irâzın dozunu göstermesi bakımından üzerinde durulması gereken bir noktadır. Zira darb sadece sözden irâz etmek iken safh ise muhatabın yüzüne de bakmamaktır.⁵⁴

3.9. Vurmak

ضرب nin ilk akla gelen anlamı vurmaktır. Bu anlam, Eyyüb Peygamberin kıssasında belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. **“Eline bir tutam sap al ve onunla eşine vur, yeminini bozma. Şüphesiz biz onu sabırlı bulduk. O, ne güzel bir kuldu. O, Allah’a çok yönelen bir kimse idi”** (Sad/44) Kur’an, Sünnet ve Arap şairlerinde da-ra-be madde-sine bu anlamın verilmesi maruf ve ma’lum olan anlamın tercih edilmesinden kaynaklandığını düşünmekteyiz. Her ne kadar kimi yerlerde siyâk-sıbâka bakarak farklı mana vermek kaçınılmaz bir durum arz etse de özlü ifadelerde çoğu zaman birçok anlamın uygun olması bu durumun daha karmaşık bir hal almasına yol açtığı kesindir.

3.10. Vurmak Veya Uzaklaşmak

Konu ile doğrudan ilgili olmamakla birlikte darb merkezli tartışmaların odağında Nisâ 34’deki ayetin yer almış olması ve ayette darb fiilinin bulunması bu konuyu da eğilmemize yol açmıştır. Kur’an, eşler arasında çıkan sorunların çözümü için bir kaç yöntem önermektedir. “Bu ayette sorunun üç aşamalı bir çözümünden söz edilmektedir. Birinci aşamada güzel mev’izede bulunmak ikincisinde yatakta terk etmek üçüncüsünde ise darb etmek. İlk iki çözüm önerisinde tartışılacak bir husus yoktur. Ancak üçüncü öneride ise darbin hakiki anlamda kullanılması halinde şekli ve sayısından tu-

⁵⁴ Muhammed Tâhir b. Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, *et-Tenwîr ve't-Tahrîr*, Tunus: Dâru't-Tunusiyye, 1984, 25: 164.

tun birçok noktada tartışmalar yapılmaktadır. Bazı araştırmacılara göre, darb hakiki ve zahiri manasında değil, uzaklaşmak, evi terk etmek manasında kullanılmıştır.⁵⁵ Bunun bir yorum olduğunu ancak bu tevilin ilmi hiçbir mesnedinin olmadığını belirtmemiz gerekir. Çünkü bir kelimenin hakikî anlamından mecaza hamledilmesi için somut bazı karinelere ihtiyaç vardır. Burada kadın naşizeliğinden söz edilmesi yani cezayı gerektirecek bir hususun bulunması da tevili dayanaksız kılmaktadır.

Şurası bir gerçektir ki, İslâm, vurmaya son çare olarak başvuru bir yöntem olarak görmektir. Hz. Peygamber (s.a.s) “**Sizin iyileriniz asla vurmazlar**”⁵⁶ sözü ile vurmaya kötü adet olarak nitelendirmiştir. Hz. Ömer’in konu hakkındaki değerlendirmesi, Kur’an’daki darbin Mekkî bir gelenek olduğunun kanıtıdır.⁵⁷ O şöyle der: “Biz Kureyş toplumu olarak erkeklerimiz kadınlara hâkim (galip) idi. Mekke’den Medine’ye gelince kadınları erkeklere hâkim olmuş bir topluluk ile karşılaştık.”⁵⁸ Kur’an’da darbin kullandığı anlamların sadece bunlardan ibaret olmadığını belirtmemiz gerekir, ancak konuyu uzatmamak ve yakın anlam ilişkisini de göz önünde bulundurarak hadislerde bu kavram ve türevlerinin nasıl yer aldığını belirlemeye çalışacağız.

4. ضرب Lafzının Hadislerdeki Kullanımı

Darb kelimesinin hadislerde kullanımı âyetlerle paralellik arz etmektedir. Bu çalışmada amacımız mezkûr kavramı, esas alıp iki kaynak arasında ortak kullanımı tespit etmek

⁵⁵ Abdulhamid Ahmed Ebû Süleyman, *Darbu'l-mer'ati vesiletün li halli'l-hilâfâti'z-zevciyye*, Kahire: Daru'l-Fıkr, 1431/2010, 23.

⁵⁶ İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, 5: 223, Hadis No: 25458.

⁵⁷ Arafât Kerem Sitûnî, *Darbu'l-merati leyse hallen li'l-hilâfâti'z-zevciyye-Kirâetün nakdiyye tahlîli*, <http://www.soran.edu.ig/images/staff/Dr-Arafat-Karam/arafat15.pdf>, 21.09.2018. 24.

⁵⁸ Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, 5: 420, Hadis No: 3318.

değildir. Bu çalışmanın temel amacı, ele alınan hadiste ilk akla gelen anlamın yanlışlığına dikkat çekmek olduğundan hadislerde yer alan benzer anlamları tespit edip tezimizi ispatta çalışmaktır.

4.1. Yolculuk manasında Kullanılması

Da-ra-be kelimesi في edatı olmaksızın kullanılması halinde yola çıkmak manasına gelir. Örneğin “ لا يخرج الرجلان يضربان / لا يخرج الرجلان يضربان / عورتها يتحدثان فان الله يمقت علي ذلك / iki adam kaza-i hacet için dışarı çıkar avret yerlerini açarak konuşurlarsa Allah onlara gazap eder.”⁵⁹ Bir başka rivayette hadis için tercih ettiğimiz manaya uygun olan şu lafız yeterince açıktır. “ لا تضرب المطايا الا الي ثلاث مساجد / Yolculuk sadece üç mescide yapılır.”⁶⁰ Bu rivayetten ilhâm alarak “on yaşına girince çocuğunuzu namaz için camiye götürün” anlamını çıkartmak da mümkündür. Ayrıca bu hadis ile ilgili açıklama yapan bir araştırmacının “لا تضرب اي لا تركب فلا يسار عليها / Camilere yolculuk yapmak için merkebe binilmez”⁶¹ açıklaması mezkûr rivayete bu anlamı vermenin doğruluğuna kanıttır. Her ne kadar ele aldığımız hadiste علي edatı ile kullanılmışsa da edatların birbirinin yerine kullandığı vakidir.

4.2. Farz Manasında Kullanılması

Da-ra-be kelimesinin farz olan bir hükmün izahında kullanılması mezkûr rivayetin anlaşılmasında da göz önünde bulundurulması gerekir kanaatindeyiz. Malik b. Enes’in Mu-vattâ’ında Hz. Aişe’ye ait olan şu ifade, konunun doğru anlaşılmasına yardımcı olacak niteliktedir. “Bu hâdis, hicap

⁵⁹ İbn Hibbân, *Sahîh-i İbn Hibbân bi Tertîb-i İbn Bulbân*, 4: 270.

⁶⁰ Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb b. Mutîr eş-Şâmî Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, thk. Târik b. İvadullah b. Muahhmed, Kahire: Dâru’l-Haremeyn, 1415, 1: 260.

⁶¹ Abbas Rahîl Cuheyfî, *Da-ra-be Beyne’l-İsti’mâli’l-Mu’cemî ve Müsteviyâtî’l-Hitâbi’l-Kur’anî*, Irak: Mecele Camiati’l-Enbâr, 2010, 4.

farzietiyi geldikten sonra vuku bulmuştu.”⁶² Rivayette geçen *بعد ما ضرب علينا الحجاب* cümlesi hadislerden anlaşılan ilk anlamın her zaman doğru olmayacağını öyle ki bazen imkânsız olacağını da göstermektedir.

4.3. Sorumluluk

Da-ra-be fiili, sorumluluk ve idarî olarak yükümlük manasına gelir. Hz. Ömer’in verdiği siyâsî bir kararda bu anlamı daha net görebiliriz. *أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ ضَرَبَ الْجَزِيَّةَ عَلَى أَهْلِ الدَّهَبِ أَرْبَعَةَ دِينَتَيْنِ. وَعَلَى أَهْلِ الْوَرِقِ أَرْبَعِينَ دِرْهَمًا. مَعَ ذَلِكَ أَرْزَاقُ الْمُسْلِمِينَ، وَضِيَافَةُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ* /Ömer b. Hattâb altın sahibi olanlara dört dinâr, gümüş ehline de kırk dirhem, bununla birlikte üç gün Müslümanları misafir etmek ve kamu yararına katkı sağlamakla onları yükümlü tuttu.”⁶³ Halife Ömer’in vermiş olduğu bu idarî kararda yer alan mâzî fiilin taşıdığı anlam, ele aldığımız hadisin doğru anlaşılması için de vermek mümkündür. Çünkü hadiste geçen *واضربوهم* yani onlara namaz ile ilgili sorumluluklarını bildiriniz manası muhtemeldir. Her ne kadar bu iki fiilin mefulü; birinde ism-i zâhir diğerinde zamir ise de biz fiilin manasının değişmeyeceğini düşünüyoruz.

4.4. Örnek Verme

Rivayetlerde da-ra-be kelimesinin kullanıldığı bir diğer anlam, temsil ve teşbihtir. İbnu'l-Mübârek'in (ö. 181) *ez-Zühd ve'r-rakâik* adlı eserinde yer alan şu rivâyet: “ *إِنَّ اللَّهَ ضَرَبَ الدُّنْيَا* ” *لمطعم ابن آدم مثلاً، وضرب مطعم ابن آدم للدنيا مثلاً،* Allah, dünyayı âdemoğlunun yemeğine örnek, âdemoğlunun yediğini de dünyaya örnek kılmıştır.”⁶⁴ Bu anlamı birçok rivayette görmek

⁶² İbn Âmir el-Asbehî Malik b. Enes, *Muvattâ*, thk. Mustafa el-A'zamî, el-İmâre, Muessetü Zâyid b. Sultân Âl-i Nihyân, 1425/2004, 4: 868, Hadis No: 2234.

⁶³ Malik b. Enes, *Muvattâ*, 2: 398, Hadis No: 969.

⁶⁴ Ebû Abdîrrahman Abdullah b. el-Mübârek b. Vâdîh el-Hanzelî İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd ve'r-Rakâik*, thk. Habîburrahman el-A'zamî, Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts. 170, Hadis No: 495.

mümkündür. Ele aldığımız hadisi bu manayı esas alarak anlam vermekte hiç bir sakınca yoktur. Nitekim çocuğun kavrayabileceği örnekler verip namaz bilincini aşlamak bu mananın temel esprisine de uygun düşmektedir.

4.5. Hafiflik

Mezkûr kelimenin vurmak manasında sürekli kullanılması doğru olmayacağını şu rivayet güzel bir örnek oluşturmaktadır:” رَأَيْتُ عُمَانَ بْنَ عَفَّانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ عَلَى الْمِنْبَرِ، «عَلَيْهِ إِزَارٌ، عَدِيٌّ، غَلِيظٌ، ثَمَنُ أَرْبَعَةِ دَرَاهِمٍ، أَوْ خَمْسَةٍ، وَرَبِطَةٌ كُوفِيَّةٌ مُمَسَّقَةٌ، ضَرْبُ اللَّحْمِ - يَعْني خَفِيفٌ طَوِيلٌ اللَّحْيَةِ حَسَنُ الْوَجْهِ /Cuma günü Osman b. Affân'ı minberin üzerinde görmüştüm. Üstünde Aden'de üretilmiş kalin bir izâr vardı. Değeri dört ya da beş dirhemdi. Bünyesi zayıf yani hafif idi. Sakalı uzun, yüzü ise güzeldi.”⁶⁵

4.6. Süre Belirlemek

Rivayetlerden yola çıkarak istişhâdda bulunacağımız bu mananın konumuz olan hadis için de uygun olacağını düşünüyoruz. Rivayetin tam metni şu şekildedir: إِذَا حَلَفَ بِاللَّهِ لَا يَقْرُبُهَا، ثُمَّ تَرَكَهَا حَتَّى تَنْقَضِيَ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ فَهُوَ إِيلَاءٌ، ضَرْبٌ أَجَلًا أَوْ لَمْ يَضْرِبْ، فَإِنْ مَضَى بِهَا يَوْمًا بِيَوْمٍ فَهُوَ إِيلَاءٌ. قَالَ: لَا أَقْرُبُكَ، لَا أَمْسُكُ، وَهَجَرَهَا، فَلَيْسَ ذَلِكَ بِإِيلَاءٍ. Bir kişi, eşine yaklaşmayacağına dair yemin eder sonra dört ay bitinceye kadar yaklaşmazsa süreyi belirleyip belirlememesi sonucu değiştirmez, bu îlâdır.* Eğer koca karısına “sana yaklaşmayacağım/dokunmayacağım der ve karısını terk ederse bu îlâ değildir.”⁶⁶ Bu rivayette yer alan ضَرْبٌ أَجَلًا أَوْ لَمْ يَضْرِبْ süre belirlemek ile ilgili olan ifadeyi “ecelen” kaydından da yola çıkarak makalenin konusu olan hadise uyarlamak mümkündür. Binaen aleyh hadisin manası “çocuklarınıza yedi yaşına ka-

⁶⁵ İbnu'l-Mübârek, *ez-Züh'd ve'r-Rakâik*, 260, Hadis No: 755.

* İlâ: Kocanın karısına yanaşmamak üzere yemin etmesidir. Bkz. Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar, 2013, 244.

⁶⁶ Ebû Bekr Abdürrezâk b. Hemâm b. Nâfi' el-Humeyrî San'ânî, *el-Musannef*, thk. Habîburrahman el-A'zamî, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1403, 6: 447, Hadis No: 11607.

dar namazı emrediniz on yaşına kadar namaz kılmaları için bir süre tayin ediniz. Bu sürenin bitiminde de kararlı bir tutum takınız” şeklinde olacaktır.

4.7. Açıklamak ve Beyan etmek

Çalışmamızda araştırdığımız bu kelimeye en yakın anlam, Ahmed b. Hanbel’in (ö. 241) *Fezâilu’s-sahâbe* adlı kitabında yer alan şu rivayette geçmektedir. “ضَرَبَ بِالْحَقِّ عَلَى لِسَانِ عَمْرٍ وَقَلْبِهِ / Hak Ömer’in lisân-ı ve kalbi ile beyan edildi.”⁶⁷ Bura-daki rivayeti esas alarak “çocuklarınız on yaşına girince namaz gerçeğini onlara izhâr edin” zira bu yaş kavramak ve anlamak için daha iyi bir yaş sınırıdır. Çocuklar, söylenen sözleri ciddiye almaları için belli bir yaşta olmaları gerekir. Hz. Ali’nin sözü muhatabın kavrayabileceği formatta söylemek gerekir ikazını bu kabilden ele almak gerekir.⁶⁸

4.8. İnşâ Etmek

İnşâ etmek da-ra-be fiilinin anlamlarından biridir. Bu anlam, uzun bir hadisin ortasında yer alan bir cümlede ortaya çıkmaktadır. Bu hadise göre, esirler arasında yer alan Safiye adlı cariye Allah resulüne hediye edilmiş ve orada hazır bulunanlar Safiye’ye övgüler dizmişlerdir. Hz. Peygamber Hayber dönüşünde hadisin râvisi olan Enes’in annesinden kadını evlilik için hazırlamasını istemiştir. Daha sonra Safiye için bir çadır inşâ edilmiştir.⁶⁹ (ثُمَّ ضَرَبَ عَلَيْهَا الْقُبَّةَ) bu hadiste geçen mâzî meçhul fiil inşâ etmek manasında olduğu hususunda hiçbir tereddüt yoktur.

⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü’s-sahâbe*, thk. Vasiyyullah Muhammed Abbâs, Beyrut: Muessetü’r-Risâle, 1403/1983, 1: 251.

⁶⁸ Buhârî, *İlim*, 49.

⁶⁹ Müslim, *Sahîh*, Fazîleti i’tâkîhu emetehu, 88.

4.9. Biat etmek

Biat; bir davetçinin elinden tutmak ve ona bu yolda yardım etmektir. Bir anlamda zor olan bu yolculukta davetçinin yükünü paylaşmaktır. Namaz ile ilgili rivayete bu manayı tatbik ettiğimizde, namazın büyük bir iş oluşu ve on yaşındaki çocuğun onu tek başına yerine getirmesinin zorluğu ortadır. Bu nedenle bu yolda ebeveynin desteğine ihtiyacı vardır. Da-ra-be lafzının biat anlamında kullanıldığı en güzel örnek şu rivayettir: *أَوَّلُ مَنْ ضَرَبَ عَلَى يَدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبِرَاءُ بْنُ مَعْرُورٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ , وَتَتَابَعَ الْقَوْمُ* /Allah resulüne ilk biat eden Berâa b. Ma'mur'dur. Onun ardından topluluk biat etti.⁷⁰

4.10.Vurmak

Sözcükler, telaffuz edildiğinde zihinlerde ilk canlanan anlam, genelde temel anlamdır. Cümlelerin doğru anlaşılması için kelimeye verilen mananın mütekelliminin maksadını yakalamak için haricî ve dahilî karinelerin mutlaka göz önünde bulundurulması gerekir. Bununla birlikte muhtemel diğer anlamlar da nazar-ı itibara alınması icap eder. Bu metot ile yanlış anlamaların önüne geçilebilir. Bu husus, özellikle yabancı dildeki bir metni anlamak için daha da önem arz eder. Bu dil, Arapça gibi zengin ve kelime dağarcığı bol olan bir lisân olunca konunun ehemmiyeti net ortaya çıkar. Darb lafzının ilk anlamını inkâr etmediğimiz gibi güncel tartışmaların ışığında da değerlendirmedığımız naşize kadın ile ilgili Kur'an'ın ortaya koyduğu önerileri izah ederken belirtmiştik.

Hadis külliyatı içerisinde araştırma yaparken en çok kelimenin bu anlamda kullanıldığını belirtmemizde fayda vardır. Elbette bu anlamın yer aldığı tüm rivayetleri zikretmek

⁷⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Abbâs el-Mekkî Fâkihî, *Ahbâru Mekke fi kadîmi'd-dehr ve hadîsîh*, thk. Abdulmelik Abdullah Duheys, Beyrut: Dâru Hıdır, 1414, 4: 215, Hadis No: 2543.

makalenin hacmini büyütecektir. Bu nedenle bir örnek ile yetineceğiz: “ مَا ضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَادِمًا لَهُ، وَلَا امْرَأَةً، وَلَا / Rasullullah eli ile ne bir şeye ne hizmetlisine ne de bir kadına vurmuştur”⁷¹ Bu hadisteki da-ra-be fiilinin anlamı tevil kabul etmeyecek şekilde vurmak manasındadır. Darbın vurmak manasında olduğunu gösteren bazı karine-lerde olabilir. Örneğin كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ فِي نَفَرٍ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ، فَقَالَ رَجُلٌ: ضَرَبَ الْأَمِيرُ أَبًا رَجُلًا أَسْوَأًا فَمَاتَ. فَقَالَ سَالِمٌ: «عَاتَبَ اللَّهُ عَلَى قَتْلِهَا / Ben Medineli bir grup ile birlikte Sâlim b. Abdullah’ın yanında otuyordum. Adamın biri şöyle dedi: Emir biraz önce değnek ile bir adama vurdu ve adam öldü. Sâlim dedi ki, Allah, Musa’yı kâfir bir şahsı öldürmesinden dolayı kınamıştır.”⁷² Binaen aleyh hadiste geçen أَسْوَأًا ve فَمَاتَ Ayrıca hadisin sonunda yer alan قَتَّلَهَا kelimeleri burada da-ra-be fiilinin vurmak anlamında olduğunu gösteren karine-lerdir.

4.11. Öldürmek

Da-ra-be lafzı bazen öldürmek manasında da kullanılır. Bu anlam, daha çok cümlenin akışından anlaşılır. Bu manayı yakalamak için kelimelerin terkibinden de istifade edilir. Nitekim bir sözün güzelliği ve hüsnü kabulü mukteza-i hale uygunluğu, düşüklüğü ise uygunsuzluğu ile ölçülür⁷³ kuralı genel geçer bir kuraldır. Taberânî’nin (ö. 360) *el-Mu’cemü’l-kebir* adlı eserinde yer verdiği bir rivayette bu manayı net görmekteyiz: “ مِنْ خَالَفَ دِينَهُ دِينَ الْمُسْلِمِينَ فَاضْرِبُوا عَقَبَهُ ” / “Her kimin dini, Müslümanların dinine muhalif olursa boynunu vuru-

⁷¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünen*, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki, nşr. Dâru İhyâi’l-Kütübî’l-Arabî, Bâb Darbî’n-Nisâ, Hadis No: 1984.

⁷² Ma’mer b. Râşid b. Ebû Amr el-Ezdî, *Câmi’*, thk. Habîburrahman el-A’zamî, Pakistan: el-Meclisü’l-İlmî, 1403, 10: 463, Hadis No: 19714.

⁷³ Abdulmuteâl Saîdî, *Buğyetu’l-îdâh li-telhîsi’l-miftâh fi ulûmi’l-belâge*, Mektebetü’l-Âdâb, 1426/2005, 1: 25.

nuz.”⁷⁴ Burada emir fiili ile birlikte ‘unuk kelimesine yer verilmesi darbın öldürmek manasına geldiğinin en büyük işaretidir.

Hadislerden yola çıkarak ضرب kelimesine farklı manalar vermek mümkündür. Bu çalışmanın esas amacı, bu kavramın tüm anlamlarını tespit etmek olmadığından bu kadarı ile yetinmek, maksadı ifade etmek için yeterli olacaktır. Gerek Kur’an’dan gerekse sünnetten tespit ettiğimiz manaların tümünün mezkûr hadis için uygun olduğunu söylememiz mümkün değildir. Ancak kelimenin etimolojik anlamı göz önüne alınarak uygun olabilen birden fazla mananın verilebilirliği. Bu manaları verirken bu hadis için hareket noktamız, *واضر بوهم* vurmak anlamında olmamasıdır.

5. Âlimlerin Bu Kavram Hakkındaki Yaklaşımı

Âlimlerin bu hadis ile ilgili yaptıkları tüm açıklamalara yer vermemiz mümkün olmadığından sadece bazılarını ele alıp değerlendireceğiz. İbn Kudâme, (ö. 620) hadiste geçen çocuğun dövülmesini şu şekilde izah etmektedir: “Bu emir ve meşru olan eğitim, çocuğu namaza alıştırmak ve onu bu ibadete ısındırmak içindir. Böyle davranmakla ergenlik çağına ermiş olanın namazı terk etmesi engellenmiş olunur.”⁷⁵ Subkî, (ö. 756) çocuğa namazın emr edilmesi velinin üzerinde bir vecibe olduğunu belirttikten sonra şu haklı itirazını: “Vacip olmayan bir durumdan dolayı her hangi bir şeyin vacip olmayacağını inkâr edecek değiliz. Darbın vücubunu gerektirecek bir hususun olmadığını kabul ederiz. Biz, hayvanları te’dib sebebi ile darb ederken çocuğu bu durumdan nasıl istisna edebiliriz. Bu darb, çocuğun namazı terk etme-

⁷⁴ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, thk. Hamdî b. Abdülmecid es-Selefi, Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415/1994, 11: 242, Hadis No: 11617.

⁷⁵ Ebû Muhammed Muvafıkuddin Abdullah b. Ahmed b. Muahmmmed İbn Kudâme, *el-Muğni*, Kahire: Mektebetü’l-Kahire, 1388/1968, 1: 441.

mesi için maslahatı nedeniyle yapılır.”⁷⁶ Bu makalede sorduğumuz ve da-ra-be fiiline farklı bir mana vermemize yol açan birçok sorunun Subkî’ye de sorulması bu meselenin yeni olmadığını da ortaya koymaktadır. Çağdaş âlimlerden biri olan İbn Oseymîn ise darbı faydalı olmak gibi bir kayda bağlaması oldukça önemlidir. Faydasız olan darba başvurulmamasını istemektedir.⁷⁷

6. Hadiste Geçen “Ve’dribûhum” Kelimesini Nasıl Anlamak Gerekir.

Bu çalışmada ele aldığımız hadisin ikinci cümlesini ilk anlam üzere anlamlandırmamızı zorlaştıran temel bazı sebepler vardır. Bunlar şer’î teklif için gerekli olan bulûğ çağı ya da on beş yaşında olma şartının tahakkuk etmediği halde namazın terkinden dolayı maddi bir cezanın ön görülmüş olması. Birçok rivayette namazın sevdirmesi ve bu önemli ibadet için teşvikte bulunulurken ele aldığımız rivayette vurmanın ön görülmesini bir arada zor olmaktadır. Bu ve benzer sorular, zihinleri meşgul etmektedir. İslâm’ın insanlarla ilişkisi merhamet merkezli bir ilişkidir. İlke olarak zorlamayı doğru kabul etmez. (Bakara/256) İslâm’da, namaz önemli bir ibadettir. Ahirette hesabı sorulan ilk ibadettir.⁷⁸ Namazı inkâr eden mürted olur. Buradan hareketle Namazın terki ve inkârının yol açacağı sonuçlar hakkında çocuklara bilgi verilmelidir.

Ebeveynler, çocuklarını namaz ve diğer öğretiler hususunda birçok yöntemden yararlanmalıdırlar. Üç yıl boyunca yap-

⁷⁶ Ebu’l-Hasan Takıyuddîn Ali b. Abdulkâfî Subkî, *Fetâvâ es-Subkî*, Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, ts. 1: 379.

⁷⁷ İbn Oseymîn, *Likâu’l-bâbi’l-meftûh*, 18/95.

⁷⁸ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl b. Behrâm b. Abdussamed Dârimî, *Sünenü’l-Dârimî*, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, Suudi Arabistan: Dâru’l-Muğnî, 1412/2000, 2: 854, Hadis No: 1395.

tıkları telkînler ve fiili örneklik dışında da kendi çocuklarının ruhsal ve psikolojik özelliklerini nazar-ı itibara alarak başka yöntemlere de başvurmaları gerekir. Buradan hareketle on yaşına giren bir çocuk, baskın olan teori aşamasını geride bırakmış fiili örnek yani çocuğun baba ile birlikte camiye götürülmesi merhalesine geçilmelidir.⁷⁹ Bu anlamı bizden önce ifade edenlerde olmuştur.

Sonuç

Allah, İnsanları akıl ve düşünce nimeti ile donatmış, vahiy ile rehberlik yapmış, vahyin soyutluğu ile yetinmeyerek içlerinden seçtiği elçilerle “vahyin yaşanıla bilirliliğini” de ortaya koymuştur. Hz. Muhammed, (sas.) Allah’tan aldığı mesajlarla büyük bir değişim ve dönüşümü gerçekleştirmiştir. Müslümanlar, Hz. Peygamber’in tavır ve davranışlarını, Kur’an-ı Kerim’den sonra ikinci kaynak olarak görmüşlerdir. Bu konuda tüm Müslüman fırkalarda söz birliği vardır. İhtilaf, temelde sünnetin neliği ve anlaşılması hususundadır. Aslında anlama sorunu insanoğlunun bidayetinde zuhur etmiş önemli bir sorundur. Günümüzde bile bazı ülkelerde sünnet adına yapılan hatalar ve yanlış uygulamalar, bu problemin canlılığını koruduğunu göstermektedir.

Hız. Peygamber, (sas.) sadece Kur’an’ı tefsir etmekle yetinmemiş Müslümanların hayatına taalluk eden birçok konuda söz söylemiş, sahabenin örnekliliği ile de teori ile pratiği cem etmiştir. Eğitime dair ortaya koyduğu temel ilkeler, Müslümanların zihin dünyasını inşâ etmiş hayat algılarını da değiştirmiştir. Allah resulünün çocuklara yönelik söylemleri, Müslüman ebeveynlerin dikkatlerini çekmiştir. Hz. Peygamber’in “Çocuklarınız yedi yaşına girince onlara namazı emrediniz. On yaşına girince namazı (terk ettiğinde) çocu-

⁷⁹ https://books.rafed.net/view.php?type=c_fbooks&b_id=2942.

ğunuzu dövünüz” hadisi etrafında çok yönlü tartışmalar yapılmıştır. Tartışmaların odağında ise hadisin sıhhati yer almaktadır. Bu çalışmada hadisin ikinci cümlesi olan ve namazın terki halinde çocuğun darb edilmesini öngören rivayetin farklı anlama imkânının olup olmadığını merkeze “ve’d-ribûhum”u alarak konuyu irdelemeye çalıştık. Bu çalışmamızın sonucunda gördük ki, ceza ehliyeti olmayan çocuğa ceza verilmesi hadisin etrafında yapılan tartışmaların esas sebebini oluşturmuştur. Bu nedenle hadise bilinen anlamı dışında bir mana verme ihtiyacı doğdu. Bu gereksinimden yola çıkarak da-ra-be kelimesinin anlamları arasında en uygun anlamı belirledik.

Bir kavram ele alınırken önce sözlük türü eserlerde yer alan bütün anlamların göz önünde bulundurulması, karinelere de yola çıkarak en uygun anlam veya anlamların tercih edilmesi doğru anlamak ve anlamlandırmak adına önemli bir adımdır. Da-ra-be fiili ve türevlerinin çok anlamlı sözcüklerden biri olduğunu tespit ettik. Bu anlamlardan; kazığı toprağa çakıp kalıcı hale getirmek, bir şeyi talep edip kazanmak ve bir şeye yönelmek veya bir şeyi tutmaktır. Ayrıca darbin kalp atışlarının hızlanması manası da yaygındır. Tüm bu anlamları şu şekilde hadise uyarlamak mümkündür: Namazı on yaşına kadar çocuğun zihin dünyasında kalıcı hale getirmek, namaz emrinin sık sık hatırlatılmasını ve yerine getirilmesini talep etmektir.

Elbette sadece sözlüklerden hareketle hadiste yer alan manayı yakalamak doğru bir yaklaşım olamaz. Bu nedenle Kur’an’da bu kelimenin geçtiği yerleri tespit edip uygun olan birkaç anlamı seçtik. Bu anlamlar: temsil ve izâh, yolculuk, ilzâm ve ısrar etmek. Ayetlerde geçen bu anlamlardan her biri rivayet için uygun olduğunu ortaya konulması İslam’ın evrensel ilkelerine, Hz. Peygamber’in eğitim meto-

duna daha uygun düşecektir. Nitekim hadiste ifade edilen yedi yaşına kadar nasihat etmenin sona ermesi daha çok pratiğe ağırlık verilmesi bu nedenle çocuğun camilere götürülmesi uygun örnekler ile namazın izah edilmesi ve bu konuda ısrarcı olunması gibi manalar Kur'an'ın temel ilkelerine de uygun düşecektir.

Hadislerde da-ra-be kelimesinin hangi anlamlarda kullanıldığını tespit etmek, rivayetlerin kaynağı açısından önem arz etmektedir. Zira bu kavramın Hz. Peygamber'in dilinde hangi anlamlara karşılık geldiğini belirlemek mühim olmak bir yana bir gerekliliktir. Hadislerin doğru anlaşılmasında yakın anlam ilişkisi olan rivayetlerin bir arada değerlendirilmesi temel bir koşuldur. Mezkûr rivayeti ele alırken hadis külliyatı içerisinde yakın olan rivayetler araştırılmıştır. Bu çerçevede da-ra-be kelimesi "fi" edatı olmaksızın kullanılması halinde yola çıkmak manasında kullanılmış olması mevzu bahis rivayetin on yaşına giren çocuğun camilere götürülmek için evden dışarıya çıkartmak manasına yorumlamak için bir karinedir. Ele alınan hadisin ikinci cümlesi için uygun olan bir diğer anlam, sorumluluktur. Bu anlamın tercih edilmesindeki temel sâik; namaz bilinci ve sorumluluğun çocuğa henüz on yaşında iken verilmeye başlanmasıdır. Bu anlam, çalışmanın en önemli sonuçlarından biridir.

Hadisin anlamına uygun bir diğer mana; namaz kılmayan çocuğa süre verilmesidir. Bu takdirde rivayetin anlamı; çocuklarınıza yedi yaşına kadar namazı emrediniz on yaşına kadar namaz kılmaları için bir süre tayin ediniz. Bu sürenin bitiminde de kararlı bir tutum takınınız" şeklinde bir anlam vermek hadislerde karşılığı olması nedeniyle doğru bir çıkarımdır. Bu rivayette geçen ve ilk anlamıyla anlaşılan ancak ortaya konulan gerekçelerden dolayı doğru kabul edilmesi mümkün olmayan "ve'd-ribûhum" emir kipine uygun olan

başka bir anlam da, namaz kılmayan çocuktan kılacağına dair söz alınmasıdır. Hadislerden yola çıkarak varılan bir diğer netice de, da-ra-be kelimesinin inşâ ve ihyâ anlamında kullanılmasıdır. On yaşına girmiş olduğu halde namazı emri ile hayatını inşâ ve ihyâ etmeyen bir çocuğa vahyin ön gördüğü ilkeler çerçevesinde hayatını; namaz ibadeti ile anlamlı hale getirmesi aynı zamanda Hz. Peygamber'in hayat olarak tavsif edilen davetinin geneli içerisinde önemli bir yer tutan namaz ile hayatını yeniden ihyâ etmesi gerekir.

Son olarak da-ra-be kelimesinin anlamları arasında vurmak, öldürmek gibi anlamların da olduğu bir hakikat olarak belirtilmesi gerekir. Ancak vurmak anlamının bu rivayet için uygun olmadığını ve olmayacağını ortaya konulması da bir başka hakikatin kabulüdür.

Kaynakça

- Abdulhamid, Ahmed Ebû Süleyman. *Darbu'l-mer'ati vesiletün li halli'l-hilâfâti'z-zevciyye*. Kahire: Daru'l-Fikir, 1431/2010.
- Arafât, Kerem Sitûnî. *Darbu'l-merati leyse hallen li'l-hilâfâti'z-zevciyye-Kırâetün nakdiyye tahlîli*. <http://www.soran.edu.ig/images/staff/Dr-Arafat-Karam/arafat15.pdf>, 21. 09. 2018.
- Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit b. Ahmed b. Mehdî el-Hatîb. *Târîhu Bağdâd*. Thk.
- Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1422, 2002.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa el-Husrevcirdî. *es-Sünenu'l-kübra*. Thk.
- Muhammed Abdülkadir 'Atâ, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdulhalik b. Hallâd b. Ubeydullah. *Müsnedü'l-Bezzâr*.

Thk. Mahfûzurrahman Zeynullah vd., Medine-i Münevvere:
Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1988.

Böleli, Nusrettin. *Belağat. İfav*, İstanbul: 2011.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğîre.
et-Târîhu'l-kebîr. Yayına

Haz. Muhammed b. Abdülkerim, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd,
1420/1999.

Burkânî, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Galib. *Suûlâtü'l-*
Burkânî li'd-Dârekutnî fi'l-

Cerh ve't-Ta'dîl. Thk. Mecdî es-Seyyid İbrahim, Kahire: Mektebe-
tü'l-Kur'an, 1404.

Cuheyfî, Abbas Rahîl. *Da-ra-be Beyne'l-İsti'mâli'l-Mu'cemî ve Müs-*
teviyâtü'l-Hitâbi'l-

Kur'anî. Irak: Mecele Camiati'l-Enbâr, 2010.

Cürcânî, Ebû Bekr Abdulkahir b. Abdurrahman b. Muahmed.
Delâilü'l-İ'câz. Thk.

Muhammed et-Tenecî, Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1995.

Dahyan, Ahmet Tahir. Çocuğun Namaz Eğitimi İle İlgili Bir Ha-
dis Tahlîlinin Tahlîli. *Marife*

Dergisi, Yıl 3, Sayı 2, Güz 2003.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl b.
Behrâm b. Abdussamed.

Sünenü'd-Dârimî. Thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, Suudi
Arabistan: Dâru'l-Muğnî, 1412/2000.

Dârekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed b. Mehdî b. Me-
sud b. Nu'mân b. Dînâr.

Sünenu'd-Dârekutnî. Thk. Şuayb el-Arnâvût vd., Beyrut: Muesse-tü'r-Risâle,

1424/2004.

Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Aş'as es-Sicistânî el-Ezdî. *Sünen-i Ebî Dâvud*. Thk. Muhammed

Muhyiddîn Abdulhamîd, Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, ts.

-----, *Suûlâtü Ebî Ubeyd el-Âcirî Ebâ Dâvude's-Sicistânî fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl*. Thk.

Muhammed Ali Kasım el-Umerî, Medine-i Münevver: 'Îmâdetu'l-Bahsî'l-İlmî,

1403/1983.

Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar, 2013.

Gazâlî, Muhammed. *es-Sünnetü'n-nebeviyye beyne ehli'l-fıkıh ve ehli'l-hadis*. Kahire:

Dâru'l-Kitâbi'l-Misrî, 1989.

Fâkihî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Abbâs el-Mekkî. *Ahbâru Mekke fi kadîmi'd-*

dehr ve hadîsih. Thk. Abdulmelik Abdullah Duheys, Beyrut: Dâru Hıdır, 1414.

Hâkim, Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullâh b. Muhammed b. Hamdeveyh b.

Nuaym b. Hakem. *el-Mustedrek ale's-sahîheyn*. Thk. Mustafa Abdulkadir 'Atâ, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1990.

Harâitî, Ebû Bekr Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed b. Sahl b. Şâkir. *Mekârimü'l-Ahlâk*

ve Meâlîhâ ve Mahmudu Tarâikihâ. Thk. Eymen Abdülcebâr, Kahire: Dâru'l-

Âfâki'l-Arabiyye, 1419/1999.

Heysemî, Nureddîn Ali b. Ebû Bekr b. Süleyman. *Keşfu'l-estâr 'an zevâidi'l-Bezzâr*. Thk.

Habîburrahman el-A'zamî, Beyrut: Muessesetü'r-Risâle, 1399/1979.

Hudâ Muhammed Sâlih. Lafzatu da-ra-be mine'l-İsti'mâli'l-lugavî ila'l-isti'mâli'l-Kur'ânî.

Mecelletu Dirâsât İslâmiyye Muâsire, Sayı, 6, 3. Yıl, 2012.

https://books.rafed.net/view.php?type=c_fbooks&b_id=2942.

İbn Adî, Ebû Ahmed b. Abdullah b. Muhammed b. Mübârek b. Kattân. *el-Kâmil fi*

du'afâi'r-ricâl. Thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Beyrut: el-Kütübî'l-İlmiyye,

1418/1997.

İbn Asâkir, Ebu'l-Kasım Ali b. Hasan b. Hibetullah. *Târîhu Dımeşk*. Thk. Amr b. Garâme

el-Ömerî, Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1415/1995.

İbn Âşûr, Muhammed Tâhir b. Muhammed et-Tâhir. *et-Tenvîr ve't-tahrîr*. Tunus: Dâru't-

Tunusiyye, 1984.

İbn Ebî'd-Dünyâ, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd b. Süfyân b. Kays el-

Bağdâdî. *en-Nafaka ale'l-İyâl*. Thk. Necmüddin Abdurrahman Half, Suudi

Arabistan: Dâru İbni'l-Kayyım, 1410/1990.

İbn Ebî Hâtım, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b.

- İdris b. Münzir er-Râzî. *el-Cerh ve't-ta'dîl*, Beyrut: Dâru İhyâu't-Türâsî'l-Arabî, 1271/1952.
- İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman. *el-Musannef*. Thk.
- Kemalüddin Yusuf el-Hût, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409.
- İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyya. *Mu'cem mekâyyîsu'l-lügat*. Thk.
- Muhammed 'İvaz ve Fatma Muhammed, Beyrut: Dâru İhyâu't-Türâsî'l-Arabî, 1422/2001.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el-Askalânî. *Tehzîbu't-tehzîb*. Hindistan: Dâireti'l-Meârifî'n-Nizâmiyye, 1326.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Hibbân b. Muâz b. Ma'bed et-Temîmî. *es-Sıkât*. Nşr: Dâireti'l-Meârifî'l-Osmaniyye, Hindistan, 1393, 1973. -----, *Sahîh-i İbn Hibbân bi Tertîb-i İbn Bulbân*. Thk. Şuayb el-Arnâvût, Beyrut: Muessesetü'r-Risâle, 1414/1993. -----, *Ta'likâtü'd-Dârekutnî ale'l-mecrûhîn*. Thk. Halîl b. Muhammed el-Arabî, Kahire: Dâru'l-Kitâbî'l-İslâmî, 1414/1994.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvafikuddin Abdullah b. Ahmed b. Muahammed. *el-Muğnî*. Kahire: Mektebetü'l-Kahire, 1388/1968.
- İsbahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshâk. *el-Musnedu'l-müstahrec alâ*

sahîhi'l-imâm Müslim. Thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail eş-Şâfiî,

Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1996.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünen*.
Thk. Muhammed Fuad

Abdülbaki, nşr. Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, ts.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükrim.
Lisânu'l-arab. Beyrut: Dâru

Sâder, 2005.

İbnu'l-Mübârek, Ebû Abdîrrahman Abdullah b. el-Mübârek b.
Vâdih el-Hanzelî. *ez-Zühd*

ve'r-Rakâik. Thk. Habîburrahman el-A'zamî, Beyrut: Daru'l-
Kütübi'l-İlmiyye, ts.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Manî' el-Hâşimî.
et-Tabakâtü'l-Kübrâ (el-

Cüzü'l-Muttemim). Thk. Muhammed b. Sâmil es-Selemî, Taif:
Mektebetü's-Siddîk,

1414/1993.

İbn Şâhin, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osman b. Ahmed b. Mu-
hammed b. Eyyûb b. Ezzâd

el-Bağdâdi. *Târîhu esmâi'd-du'âfâ' ve'l-kâzibîn*. Thk. Abdürrahîm
Muhammed

Ahmed el-Kaşkarî, Medine-i Münevvere: 1409/1989.

İdlibî, Selahaddîn. *Hadisu murû sibyanekum bi's-salât izâ beleğû*
seb'an ve'd-ribuhûm

aleyhâ izâ beleğû aşren, <http://idlbi.net/salat7/>, 25.09.2018.

- İbn Oseymîn, Likâu'l-bâbi'l-meftûh, 18/95.
- Malik b. Enes, ibn Âmir el-Asbehî. *Muvattâ.*, Thk. Mustafa el-A'zamî, el-İmâre, Muessetü
- Zâyid b. Sultân Âl-i Nihyân, 1425/2004.
- Ma'mer b. Râşid b. Ebû Amr el-Ezdî. *Câmi'*. Thk. Habîburrahman el-A'zamî, Pakistan: el-Meclisü'l-İlmî,1403.
- Mizzî, Yûsuf b. Abdurrahman b. Yûsuf Cemâlüddîn İbnu'z-Zekî. *Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmâi'r-ricâl*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Betrut: Muessesetü'r-Risâle, 1400/1980.
- Moğultây b. Kılıç, Ebû Abdillâh Alâüddîn Moğoltây b. Kılıç b. Abdullâh el-Bekcerî el-Hikrî. *İkmâl tehzîbü'l-kemâl fi esmâi'r-ricâl*. thk. Ebû Abdurrahman Âdil b.
- Muhammed ve Ebû Muhammed Usâme b. İbrahim, el-Fârûku'l-Hadîse, 1422/2001.
- Muhammed Câbir el-Fayyâz. *el-Emsâl fi'l-Kur'an'ı'l-kerim*. el-Ma'hadu'l-Alamî li'l-fikri'l-islâmî, Herndon: (Washington) 1401/1981.
- Muhammed Fuâd Abdulkakî. *el-Mu'cemü'l-müfehres li'elfâzi'l-Kur'an'ı'l-kerim*. Kahire:
- Dâru'l-Hadîs,
- Nisâbü'rî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî. *el-Keşf ve'l-Beyân*. Thk.
- İbn Âşûr, Beyrut: Dâru İhyâu't-Türâsi'l-Arabî, 1422/2002.
- Ragıb el-İsfâhânî, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mu-faddel. *Mu'cem müfredât*

elfâzi'l-Kur'an. Thk. İbrahim Şemsuddîn, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye,

1418/1988.

Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer et-Temîmî. *Mefâtihu'l-gayb*.

Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-

İlmiyye, 1421/2000.

Saîdî, Abdulteâl. *Buğyetu'l-îdâh li-telhîsi'l-miftâh fi ulûmi'l-belâğe*. Mektebetü'l-Âdâb,

1426/2005.

San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezâk b. Hemâm b. Nâfi' el-Humeyrî. *el-Musannef*. Thk.

Habîburrahman el-A'zamî, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1403.

Subkî, Ebu'l-Hasan Takıyuddîn Ali b. Abdulkâfî. *Fetâvâ es-Subkî*.

Beyrut: Dâru'l-Ma'rife,

ts.

Şeybânî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed.

Fezâilü's-Sahâbe. Thk. Vasiyyullah Muhammed Abbâs, Beyrut: Muessesetü'r-

Risâle, 1403/1983.

-----, *Musnedü'l-İmâm Ahmed*. Thk. Şuayb el-Arnâvût ve Âdil Mürşid,

Beyrut:Muessesetü'r-Risâle,1421/2001.

Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb b. Mufîr eş-Şâmî. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. Thk. Hamdî

b. Abdülmecid es-Selefi, Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, 1415/1994.

-----, *el-Mu'cemu'l-evsat*. Thk. Târik b. İvadullah b. Muahh-

- med, Kahire: Dâru'l-Haremeyn, 1415.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Savre b. Musa b. ed-Dahhâk. *Sünenü't-Tirmizî*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd., Mısır: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1395/1975.
- Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Musa b. Hammâd. *ed-Du'afâu'l-kebîr*. Thk. Abdulmu'tî Emin Kal'acî, Beyrut: Dâru'l-Mektebetü'l-İlmiyye, 1404/1984.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Abdullâh b. Behâdır. *el-İcâbe limâ istedreket Âişe ale's-sahâbe*. Thk. Rif'at Fevzî Abdulmuttalib, Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1421/2001.
- Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymâz. *Dîvânu'd-du'afâ ve'l-metrûkîn*. Thk. Hammâd b. Muhammed el-Ensârî, Mekke: Mektebetü'n-Nahde el-Hadîse, 1387/1967.
- , *Mizânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*. thk. Ali Muhammed el-Bicâvî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1382/1963.